

Hukuk Ve İdare Adamı Olarak Osmanlı Devleti'nde Kadı

İlber Ortaylı

İstanbul, Kronik Kitap Yayınları, 2016, 112 Sayfa, ISBN:978-605-83011-0-8.

Ali Can TEKİNAY*

Kitabın yazarı tarih alanındaki çalışmalarla sınırlı kalmayıp, aynı zamanda hukuk, iktisat, sosyoloji gibi çeşitli bilim dallarında yaptığı çalışmalarla tanınan ünlü tarihçimiz Prof. Dr.

* Lisans 4. Sınıf Öğrencisi, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Tarih Bölümü, alicantekinay@gmail.com

İlber Ortaylı'dır. Şimdiye kadar fazla çalışma yapılmamış konularla alakalı bir şeyler ararken kapağında kadı fotoğrafı ve büyük harflerle kadı yazısı olan bu kitap karşıma çıkınca ister istemez heyecana kapılıp merakla eseri okumaya başladım.

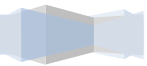
Eser 112 sayfa ve 3 bölümden oluşur. İlk bölüme başlamadan önce Roma'dan başlayarak Türkiye Cumhuriyeti devrine kadar kadılık müessesinin geçirdiği süreç, ufak bir pencereden genel mahiyetiyle ele alınmıştır.

Birinci bölümde Osmanlı kadısı incelenmektedir. Yazar ana konuya girmeden önce son derece isabetli bir anlatım tarzını benimseyerek öncelikle kadılık müessesesinin tarihi gelişiminden bahseder. Bir kadının tayin ve azli için gerek olan unsurlar düz yazıdan ziyade maddeler halinde okuyucuya sunulmuştur. Böylece okuyucunun kadılık müessesesi için son derece önemli olan bu hususlara hâkim olmasının önü açılmaktadır (s. 21, 22). Ortaylı'nın kendi araştırmalarına dayanarak Memlûk Devleti-Osmanlı Devleti arasında kadılık kurumunda benzer uygulamaların görüldüğünü söylersek yanlış etmiş olmayız. Müellifimizin kadı olmak için sunduğu aşamalarda staj, mülazemet gibi kriterler 15. ve 16. yüzyıldaki sistemle çağımız dünyasının benzerliklerini göz önüne serer. Ortaylı'nın şiddetle altını çizdiği ruzname defterinde kadılık tayini için ne kadar kilit bir öneme sahip olduğunu anlıyoruz.. Yazar, Özer Ergenç'ten örnek aldığı hadise ile ruzname defterinin gerekliliğini kanıtlar (s. 26).

Kadıların bir yerde görev süresi genel olarak 2 yıldır. Fakat bu süre dilenirse uzatılabilir. Uzatma durumu 1038 tarihli kazasker ruznamesiyle örneklendirilmiştir (s. 27, 28). Ancak her zaman 2 yıllık süre uygulamada kesinlik kazanmamıştır. Yazar bu farklılığın nedenini mevleviyet payesi başlıklarıyla sıralamaktadır (s. 29). Bölüm sonlarına geldiğimizde ise Osmanlı kadılarının sahip oldukları yetki ve ayrıcalıkları değerlendirmede batılı tarihçiler farklı düşünceye bürünmekte. Şüphesiz devlet sınırlarının genişlemesi sonucu imparatorluk vaziyetine erişince bir takım aksaklıklar, sorunlar yaşanmıştır. Bu aksaklıklar ve sorunlar kadılık kurumuna sıçrayınca kadılar devlet adamlarının ve ayanların etkisi altına girecektir.

Osmanlı kadısının taşra yönetimindeki rolü başlığıyla başlayan ikinci bölümde ilk başta Osmanlı kadısının kendine mahsus durumu maddeler halinde açıklanır (s. 39). Yazar, Osmanlı kadılarının diğer İslam devletlerine nazaran otorite ve yetki bakımından daha geniş ayrıcalıklara sahip olduğunu belirtir, kadıların görevlerini de 6 madde halinde sıralar. Devamında kadılara yardımcı olan kişilerden bahsedilmeye başlanmaktadır. Karşımıza önce naibler çıkar ve görevleri hakkında bilgi sahibi oluruz. Ardından kadının diğer yardımcıları olan subaşı, yasakçılar, kale dizdarları ve muhtesipler arşiv belgelerinden elde edilen örneklerle aktarılmaya çalışılır. İlber Ortaylı'nın adı geçen yardımcı görevlileri açıklarken arşiv belgelerini kullanması, anlatılanların inandırıcılığını üst noktaya çıkarmıştır. Yazar narh sistemini daha önceden çoğu kişinin basit bir tanımla anlamaya çalıştığını biliyor olmalı ki adı geçen sistemi yüzdesel ve kullanma alanlarına bağlı olarak kaleme almıştır (s. 54, 55). Karaborsacılık, istifçilik gibi yolsuzluklarda günümüzde olduğu gibi 1746 tarihli fermanda da kadılık vasıtasıyla sert tedbirler alındığı görülmektedir (s. 58).

Hepimiz tarafından vali ile kadıların arasında sıkı işbirliğinin olduğu bilinmektedir. Prof. Dr. İlber Ortaylı'da bu işbirliğinin iki tarafında birbirine olan ihtiyacından doğduğunu

savunmakta (s. 60). Bölüm sonunda kadının protokoldeki yerini tanımlamak için yapılan mübalağalı tabirler ise şimdiye kadar gelen akıcı anlatımı bozmuştur. Bunun neticesi olarak kısa bir sürede olsa okuyucunun dikkati dağılabilir.

Üçüncü bölümde Osmanlı şehirlerindeki mahkemeler ufak başlıklar halinde anlatılmaktadır. Prof. Dr. Ortaylı mahkemelerin genellikle kadıların evlerinde görüldüğünü bugünkü gibi adli binaların mevcut olmadığını dile getirmiştir. İlk adli binaları 19. yy ortalarında kurulmuştur (s. 69). Yazar, Osmanlılarda Doğu Roma İmparatorluğu'nda olduğu gibi tek yargıç sisteminin devam ettiğini belirtmekte (s. 70). Osmanlı Devleti'nde yargı sisteminin Hanefi mezhebi üstüne kurulu olduğu aşıkardır. Fakat dini inancının gereği olarak bu mezhebi benimsemeyen Müsliman-gayrimüslim unsurların kendi inançlarınca yargılanması o günün şartları uyarınca devletin ne kadar demokratik bir yapıda olup, ayrımcılık yapmadığının göstergesidir. Maalesef günümüzde bile böyle demokratik yapıda olmayan toplumlar vardır. Bölümün ortalarında dava işleyişi ile ilgili yerel bilgiler verilirken yabancı olmadığımız yalancı şahitliklerin maalesef o dönemde de önlenemediği anlaşılıyor (s. 77). Yazarın anlattıklarından kadıların şehadetlere güvenmeyerek ceset üzerinde otopsi yapılmasını istemesi yalancı şahitliklerin sonucunda alınan bir karar olarak değerlendirilebilir. 17. yüzyıldan itibaren merkezi otoritenin zayıflamasıyla beraber yerel ayan, eşraf baskısı ile kadıların mahkemelerde sağlıklı kararlar veremediklerini görüyoruz (s. 81). Ardından mahkeme görevlileri hakkında bilgiler verilirken kullanılan terimlerin fazlalığı ve terimlerin çoğunun günümüz Türkçesinden uzak olması biraz zihnimizi bulandırabilir.

Eserin bölümleri sona erdikten sonra sonuç kısmında özet kapsamında anlatılanların kısa bir fotoğrafı çekilmiştir. Osmanlı Devleti'nde var olan kadılık kurumunun daha önce bilmediğim bir özelliği dikkatimi çekiyor. O da kurumda sadece İslam dünyası ile alakalı değil aynı zamanda Batı Avrupası'na benzer uygulamaların mevcut olmasıdır. Kitabımızın sonunda yazarın hicri 1058 yılındaki kazasker ruznamesi ve ilmiye teşkilatını anlatan büyük tablosu karşımıza çıkar ve böylece eser sona erer (s. 99, 100).

Eseri yalnız tarih ve hukukla yakın ilişki içerisinde olanlara tavsiye etmek doğru olmaz. Yapılan çalışmayı bir genel kültür olarak değerlendirirsek, eserden tarih ve hukuka meraklı kişilerin değil toplumun tüm kesiminin istifade edebileceğini söyleyebiliriz. Dil genel olarak yalın, akıcı olup bazen araya giren Arapça-Farsça tamlamalar ve kavramlarla buğulaşmaktadır. Hicri tarihlerin miladi şekilde karşılığının verilmesini 1-2 istisna dışında görebiliyoruz. Bu sayede hadiselerin geçtiği yüzyılları hesaplama derdine düşmekten kurtulmaktayız.

Netice olarak Prof. Dr. İlber Ortaylı günümüze kadar detaylı çalışmaların yapılmadığı kurumların başında gelen kadılık makamı hakkında yazdığı kitapla herkesin bu konuya dikkatini çekmek için önemli bir adım atmıştır. Eserde fazla ayrıntılara girilmeden, okuyucu hukuk dünyası içine çok sokulmadan başarılı bir anlatım tarzı görülmektedir. Okuyucularında kitabı okuduktan sonra cesaret edip araştırma babında son derece fakir olan bu konuya yönelmesi zor olmayacaktır.

